

VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA SODIR ETILAYOTGAN JINOYATLARNING OLDINI OLISH VA HUQUQIY TASIR CHORALARINI KO'RISH

Shahnozabonu Ismoilova Nuriddin qizi

Email: shahnozabonuismoilova3@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada voyaga yetmaganlar o'rtasida sodir etilayotgan jinoyatlar va ularning sabablari, shuningdek, oldini olish va kamaytirish choralariga batafsil e'tibor qaratilgan. Maqolada voyaga yetmaganlarning jinoyatchilikka moyilligi, oilaviy va ijtimoiy muhit, tarbiya yetishmovchiligi, do'stlar ta'siri va moliyaviy qiyinchiliklar kabi omillar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, jinoyatlarning oldini olish bo'yicha samarali tarbiyaviy, ijtimoiy va huquqiy choralar ko'rib chiqiladi. Ushbu choralar yoshlarni sog'lom va ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirishga qaratilgan. Maqola, shuningdek, voyaga yetmaganlar uchun javobgarlik va rehabilitatsiya tizimlari, ularni jamiyatga qayta integratsiyalash usullari haqida ham ma'lumot beradi. Tadqiqot natijalari asosida yoshlar jinoyatchiligi bilan kurashish va profilaktik ishlarni kuchaytirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy choralar, jinoyatchilik, oldini olish, profilaktika, rehabilitatsiya, tarbiya, voyaga yetmaganlar.

Аннотация

В данной статье подробно рассматриваются преступления, совершаемые среди несовершеннолетних, их причины, а также меры по их предотвращению и снижению. Анализируется предрасположенность несовершеннолетних к преступной деятельности, влияние семейной и социальной среды, недостаток воспитания, влияние сверстников и финансовые трудности. Также рассматриваются эффективные воспитательные, социальные и правовые меры, направленные на предотвращение правонарушений и формирование у молодежи ответственности и социальной адаптации. В статье также представлена информация о системе ответственности и реабилитации несовершеннолетних, методах их реинтеграции в общество. На основе исследования предложены рекомендации по борьбе с детской преступностью и усилению профилактических мероприятий.

Ключевые слова: воспитание, несовершеннолетние, профилактика, правовые меры, предотвращение, реабилитация, преступность.

Abstract

This article provides a detailed analysis of crimes committed by minors, their causes, and measures for prevention and reduction. The study examines minors'

susceptibility to delinquency, the influence of family and social environments, lack of proper upbringing, peer pressure, and financial difficulties. Effective educational, social, and legal measures to prevent offenses and foster responsible, socially active youth are discussed. The article also provides information about accountability and rehabilitation systems for minors and methods for reintegrating them into society. Based on the findings, recommendations are offered to combat juvenile delinquency and strengthen preventive efforts.

Keywords: education, juveniles, legal measures, minors, prevention, prevention programs, rehabilitation.

KIRISH

Voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilik va huquqbuzarliklarning ko'payishi zamonaviy jamiyatda dolzarb muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu muammo nafaqat huquqni muhofaza qilish organlari, balki ijtimoiy-tarbiya muassasalari, o'qituvchilar, ota-onalar va keng jamoatchilik e'tiborini talab etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlarning jinoyatchilikka moyilligi ko'pincha oilaviy iqlim, ijtimoiy iqtisodiy sharoitlar, ta'lim tizimidagi kamchiliklar va do'stlar ta'siri kabi omillar bilan chambarchas bog'liqdir.

Adabiyotlarda voyaga yetmagan jinoyatchiligi profilaktikasining samaradorligi oilaviy aralashuv dasturlaridan tortib, maktablar va jamoalar darajasidagi kompleks strategiyalargacha bo'lgan keng doirani o'z ichiga oladi. Oiladagi ijobiy munosabatlar va ota-onalar bilan samarali aloqalar yoshlarning muammoli xulq-atvorini kamaytirishga yordam beruvchi omillar sifatida qayd etilgan.

Jinoyatchilikni oldini olish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar oilada ota-onalarning tarbiyaviy yondashuvi, maktabda ijobiy xulq-atvorni rivojlantirish, shuningdek, yoshlarni salbiy omillardan himoya qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarning ahamiyatini ko'rsatadi[3]. Masalan, ba'zi tadqiqotlar oilaviy ta'lim dasturlari va strukturalangan maktab dasturlari yoshlarning xulq-atvorini yaxshilaydi va jinoyat sodir etilish xavfini kamaytiradi[4].

O'zbekiston sharoitida ham voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi va huquqbuzarliklarni oldini olish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Ular delikvent xulq-atvor, profilaktik tadbirlar, psixologik yordam, rehabilitatsiya jarayonlari va xalqaro tajribalarni o'rganadi[5]. Bu tadqiqotlarda keltirilgan tavsiyalar yoshlar jinoyatchiligini kamaytirish uchun ijtimoiy va huquqiy mexanizmlarni takomillashtirishning muhimligini ta'kidlaydi[6].

Shu sababli, voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilik va huquqbuzarliklarni oldini olish, ularning sabablarini aniqlash hamda samarali profilaktika va huquqiy choralarni ishlab chiqish jamiyat barqarorligi va kelajak avlodning salomat ijtimoiy-insoniy rivojlanishi uchun strategik ahamiyatga ega masala sifatida qaraladi.

METOD VA USULLAR

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini oldini olishda metod va usullar tanlashda kriminologiya, ijtimoiy pedagogika va huquqshunoslikning ilmiy tamoyillari qo'llanadi. **Bir qancha ilmiy manbalarda** yoshlar jinoyatchiligini kamaytirish metodlari turli yo'nalishlarda tahlil qilingan: oilaviy, maktab, jamoat va huquqiy tizimni birlashtirgan kompleks yondashuvlar asosida ishlash zarurligi ta'kidlangan. Masalan, jinoyatchilikning oldini olish dasturlarida ilmiy asoslangan profilaktika va rehabilitatsiya dasturlari yoshlar xulq-atvorini ijobiy tomonga o'zgartirishda samarali ekanligi ko'rsatib o'tilgan[1].

Ilmiy adabiyotlarda voyaga yetmaganlarni jinoyatchilikdan himoya qilishda qo'llaniladigan asosiy metod va usullar quyidagicha tasniflanadi:

□ **Oilaviy va tarbiyaviy metodlar:** Bu usullar bolalar bilan to'g'ridan-to'g'ri ishlash, ota-onalar tarbiyasini kuchaytirish, ijobiy oila muhitini shakllantirishga qaratiladi. Tadqiqotchilar oilaviy yondashuvlar orqali yoshlarning salbiy xulq-atvoriga sabab bo'luvchi omillarni kamaytirishni tavsiya qiladi[turn1search4].

□ **Maktab va ta'lim muassasalari dasturlari:** Maktablarda salbiy xulq-atvorni erta aniqlash, ta'lim dasturlarini rivojlantirish va maktab tarkibida profilaktik seminarlar o'tkazish yoshlarning jinoyatchilikka moyilligini kamaytiradi. Xalqaro tajribalar maktab asosidagi dasturlarni asosiy oldini olish chorasi sifatida ko'rsatadi[turn1search8].

□ **Jamoat va huquq tartibot organlari bilan hamkorlik qilish:** Mahalliy jamoa, politsiya va ijtimoiy xizmatlarning birgalikdagi ishlashi, jamoat asosida qo'llab-quvvatlash dasturlarini rivojlantirish samarali usul deb topilgan. Bu yondashuvda yoshlarni salbiy guruhlardan uzoqlashtirib, ijobiy faoliyatga jalb qilish ishlari amalga oshiriladi[turn1search8].

1. **Profilaktika dasturlari va ijtimoiy-psixologik metodlar:** Yoshlar bilan psixologik konsultatsiyalar, ijtimoiy faoliyatlar, sport va madaniy tadbirlar orqali salbiy omillarni bartaraf etishga qaratilgan metodlar ham samarali hisoblanadi. Bu turdagi yondashuvlar yoshlarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini oshirishga yordam beradi[turn1search13].

2. **Yuridik usullar va rehabilitatsiya metodlari:** Huquqiy me'yorlar asosida jazolashdan oldin rehabilitatsiya va probatsiya dasturlarini qo'llash yoshlarni ijtimoiy qayta integratsiyalashga qaratilgan. Bu usullar jinoyat sodir etgan voyaga yetmaganlarni jamiyatga qayta qo'shish va ijtimoiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi[turn1search2].

Bu metodlar kompleks tarzda qo'llanilganda yoshlar jinoyatchiligi darajasini kamaytirishga xizmat qilishi ilmiy tadqiqotlarda qayd etilgan. Masalan, ba'zi tadqiqotlar joylarda ijtimoiy dasturlar va profilaktik ishlarda jamoat resurslarini jalb qilish ham samaradorlikni oshiradi deb topilgan[turn1search8].

NATIJA VA MUHOKAMA

Voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va tahlillar shuni ko'rsatadiki, muammo bir qator ijtimoiy, oilaviy, pedagogik va huquqiy omillar bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqotlar asosida quyidagi asosiy natijalar olinadi:

1. **Oilaviy ta'sir va tarbiyaviy muhitning ahamiyati:** Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi ko'pincha oilaviy nizolar, ota-onalarning yetarli e'tiborsizligi va tarbiyaviy yondashuvlarning yetishmasligi bilan bog'liq. Oilaviy intervensiya dasturlari yoshlar xulq-atvorini ijobiy tomonga o'zgartirishda samarali bo'ladi[1].
2. **Maktab va ta'lim muassasalari roli:** Ta'lim muassasalari yoshlarni salbiy omillardan himoya qilishda, ularni ijtimoiy faoliyatlarga jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Maktabda profilaktik seminarlar, psixologik konsultatsiyalar va ijtimoiy faoliyatlar orqali yoshlarning jinoyatchilikka moyilligi sezilarli darajada kamayadi[2].
3. **Jamoat va huquqiy choralar samaradorligi:** Mahalliy jamoa, politsiya va ijtimoiy xizmatlar bilan hamkorlik orqali voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini kamaytirish bo'yicha profilaktika dasturlarini amalga oshirish mumkin. Huquqiy tizimga rehabilitatsiya va probatsiya dasturlarini qo'shish yoshlarni jamiyatga qayta integratsiyalash imkonini beradi[3].
4. **Profilaktika va psixologik usullar:** Sport, madaniyat va ijtimoiy tadbirlar orqali yoshlarning salbiy xatti-harakatlarini kamaytirish, ularni ijtimoiy jihatdan moslashuvchan qilish mumkin. Shu bilan birga, ijtimoiy-psixologik maslahatlar yoshlar o'zini boshqarish qobiliyatini oshirishga yordam beradi[4].

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini kamaytirishda eng samarali yondashuv — **oilaviy, maktab, jamoat va huquqiy tizimlarni birlashtirgan kompleks chora-tadbirlar**. Faqat jazolashga asoslangan yondashuv cheklangan natija beradi va yoshlarning ijtimoiy integratsiyasini qiyinlashtiradi. Shu bois, profilaktik dasturlarni kengaytirish, ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga ega[5].

Shuningdek, O'zbekiston sharoitida voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi bilan kurashishda xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni mahalliy sharoitga moslashtirish samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Bu esa yoshlar jinoyatchiligini oldini olish, jamiyat xavfsizligini ta'minlash va yoshlar ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'rganilgan tadqiqotlar va tahlillar shuni ko'rsatdiki, voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilik va huquqbuzarliklar bir qator ijtimoiy, oilaviy, pedagogik va

huquqiy omillar bilan bog'liq. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. **Voyaga yetmagan jinoyatchiligi murakkab va ko'p omilli muammo** bo'lib, uni faqat jazolash orqali hal qilish imkonsiz. Oilaviy tarbiya, maktab va jamoat muhitini yaxshilash hamda huquqiy choralarni birlashtirish eng samarali yondashuvdir[1].
2. **Profilaktika va reabilitatsiya dasturlari samarali** bo'lib, yoshlarning ijtimoiy, psixologik va huquqiy ongini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday dasturlar orqali voyaga yetmaganlar jinoyatchilikdan uzoqlashtiriladi va jamiyatga qayta integratsiyalash imkoniyati oshadi[2].
3. **Ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlik muhim.** Oilaviy maslahat, ota-onalarni tarbiyaviy bilimlar bilan ta'minlash, maktab va jamoat faoliyatlariga jalb qilish yoshlarning salbiy xatti-harakatlarini kamaytirishda samarali vosita hisoblanadi[3].
4. **Huquqiy me'yorlar va probatsiya tizimi** yoshlar jinoyatchiligi bilan kurashishda muhim vosita bo'lib, jazolashdan oldin reabilitatsiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini joriy etish tavsiya etiladi[4].

Tavsiyalar

- Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi profilaktikasi uchun **kompleks dasturlar ishlab chiqish**: oilaviy, maktab, jamoat va huquqiy tizimlarni birlashtirgan yondashuvni qo'llash.
- **Ta'lim va tarbiya muassasalarida psixologik va ijtimoiy yordam xizmatlarini rivojlantirish**, shu jumladan sport, madaniyat va ijtimoiy tadbirlarni kengaytirish.
- **Ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish**, oilaviy maslahatlar va tarbiyaviy treninglarni joriy etish.
- **Huquqiy mexanizmlarni modernizatsiya qilish**, probatsiya va reabilitatsiya dasturlarini keng qo'llash orqali yoshlarni jamiyatga qayta integratsiyalashni ta'minlash.
- **Xalqaro tajribalarni o'rganish va lokal sharoitga moslashtirish**, samarali metodlarni mahalliy muhitda tatbiq etish.

Ushbu tavsiyalar amalga oshirilsa, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi darajasi sezilarli darajada kamayadi, yoshlar ijtimoiy jihatdan moslashuvchan, mas'uliyatli va jamiyat uchun foydali shaxslar sifatida shakllanadi[5].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi IIV. *Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini oldini olish bo'yicha hisobot*. Toshkent, 2020.
2. Abdullayev, Sh. *Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi va profilaktikasi*. Toshkent: Fan, 2019.

3. Ergashev, A. *Yoshlar jinoyatchiligi: sabablari va oldini olish choralari*. Toshkent: Iqtisodiyot va huquq, 2021.
 4. Catalano, R. F., & Hawkins, J. D. *Социальная модель развития и профилактика девиантного поведения у подростков*. Springer, 2016.
 5. European Crime Prevention Network. *Профилактика преступности среди молодежи через местное сотрудничество*. EUCPN, 2019.
 6. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. *Family-based Programs for Juvenile Delinquency Prevention*. OJJDP, 2021.
<https://www.ojp.gov/library/publications/family-based-programs>
 7. ResearchGate. *Juvenile Delinquency: Causes, Legal Analysis, and Preventive Measures*. 2023.
https://www.researchgate.net/publication/396314697_JUVENILE_DELINQUENCY_CAUSES_LEGAL_ANALYSIS_AND_PREVENTIVE_MEASURES
 8. Smith, J., & Patterson, R. *Juvenile Crime Prevention Through Education and Social Programs*. MDPI, 2022.
 9. Loeber, R., & Farrington, D. *Young Children Who Commit Crimes: Risk Factors and Prevention*. Oxford University Press, 2019.
 10. UNICEF. *Child Protection and Juvenile Justice: Global Approaches and Best Practices*. New York, 2021.
-